

ગાંધીજીનાં રચેલાં પુસ્તકો.

૧ મારો જીવનનો અનુભવ

૦-૬-૦

(સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે.)

૨ ધૃત્યપ્તનો ઉદ્ધારક.

(જમાં એ લેખ ઉપરાંત ગાંધીજીના આશિકાવાળા પત્ર ઇંડિયન આપિનિયનમાંના એ ત્રણ સરસ લેખો આપ્યા છે.)

૦-૬-૦

૩ સત્યાગ્રહ.

(હંટર કમિટી આગળ અપાયેલી ગાંધીજીની જુબાની તથા એમના બીજા સત્યાગ્રહ વિષયપરના કેટલાક લેખો) મેનીતિ તથા સર્વોદય.

૦-૮-૦

એનું એક પુસ્તક ગાંડીવ સાહિત્ય મન્દિર તરફથી થાય છે. દૂંઠ વખતમાં બહાર પડશે.)

આલમને.

જોને સંબોધીને કરેલાં પ્રવચનો.)

૦-૪-૦

૪ય.

જુજ આગળ વધેલું સરસ પુસ્તક.)

૦-૮-૦

મળવાનું સ્થળ:—

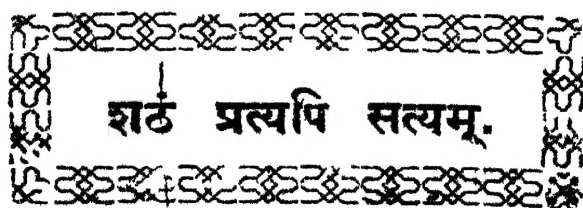
પ્રાહિત્ય મન્દિર, સુરત.

ગાંડીવ પત્રિકા માળા.

મણુકો ૫ મા.

ગાંધીજીની દિવ્ય વાણી.

મહાત્મા ગાંધીજીના જુદા જુદા લેખો, બાષણો
પુસ્તકો, પ્રવચનો વિગેરેમાંથી ચૂંટી
કાઢેલો સિદ્ધાંત જેવા નાનકડા
વાક્યોનો સંગ્રહ.

પ્રગટ કર્તા.

ગાંડીવ સાહિત્ય મન્દિર

કેળાંજ

કિશ્મત એક માળો

શ્રી દિવ્ય વાણી.

અંગત.

ગીપણનો ઇન્કાર કરે છે. હું જ્વાળી કે
ન્કાર કરે છે. મારામાં સાધુ સંન્યાસીપણનો
આરોપ નથી. હું માટીનો માણસ છું, માટીમાંથી
પેદા થયો છું. તમારામાંના દરેકના જીવો-કદાચ તમારાથી વધારે
દુનિયાદાર સારો બેડુત છું. તમારા જીવોના દુર્બળતાઓથી
ઘેરાયેલો છું. પણ મેં કાળા માથાના માનની માથે પડનારી
ઠણમાં ઠણ ઠસોટીઓ પાર પાડી છે, એ પાર કરવાની પૂરી
તાલીમ લીધી છે. મેં મારા પવિત્ર હિંદુધર્મનું રક્ષણ ઓળખ્યું
છે. અત્તહકાર એ સાધુસંન્યાસી કે ત્યાગી વેરાગીઓનેજ સારું નહિ
પણ દરેક સામાન્ય શહેરીને માટે, વધુ વાતો બહુ વાતો વિના, ઉંડા
પાણીમાં ઉતરી વિના-જીતરવાની ઇચ્છા કર્યા વિના-કેવળ પોતાના
માન્ય શુદ્ધ ધર્મ બજાવવા ઇચ્છનાર માણસને માટે પણ છે.
ને ચરણસ્પર્શ નથી ગમતો. મને તે અતિશય અપ્રિય છે.
હિંદુસ્થાનનું તો પતનજ રહ્યું છે. હિંદુસ્થાન ચરણસ્પર્શથી
જ નથી બેજવવાનું; હિંદુસ્થાનને હું ટટાર જીતેલું બોલું
છું.

સત્યને સોધતો, સત્ય આચરતો અને સત્યનું જ ચિંતન
પરવા ઇચ્છું છું.

શ્રી દુનિયાની સાથે મિત્રભાવે રહેવું એ મારો ઉદ્દેશ છે,

અન્યાયની સામે પૂર જોરથી લડતાં છતાં
શકાય એ મારો દૃઢ નિશ્ચય છે.

હિન્દુ એ દિવસે તલવારનો ન્યાય સ્વીકારીને
તરીકેનું મહારાજ જીવન સમાપ્ત થશે.

મને મરડો થાય અને હું મરણ પામું તે
મરતાની બૂખ કાપવા જતાં સર્પદંશથી મૃત્યુ
પસંદ કરું.

મારું ઘર કોઈ લૂંટારો લૂંટી જાય તો હું ચૂક
હું કારણ હું બીજું મેળવી શકું છું. પણ મારું માનભંગ થઈ જાય,
મારું પુરુષત્વ, સ્ત્રીત્વ લૂંટવામાં આવે તો હું એ પાછું કેમ
મેળવી શકું ?

મને ઇશ્વરે એક માંકડ સરખાને પણ સરજવાની તાકાત
આપી નથી, તો પછી કોઈને મારવાનું કામ પણ મારું નથી.
મરવાનું કામ મારું છે; હું મારું, મારી સ્ત્રીનું, મારા દેશનું
રક્ષણ કરવામાં માથું આપું ત્યારે હું શુદ્ધ ક્ષત્રિય છું.

મારા પકડાયાથી ખૂન થશે તો મારું પણ તત્કાળ ખૂન કરશે
એમ સમજાવે.

હિંદુસ્થાનને માટે જો હું મરું તો હું જાણીશ કે હું જો
માટે લાયક છું.

એક કામ પૂરું ન થયું હોય ત્યાં સુધી તેને માટે જો
અને તેને માટે જો મરવું એ મારો સિદ્ધાંત છે.

જ્યોતને વધારે વિચારું છું તેમ તેમ વધારે સમજાય
જાવંજર થવા કરતાં ગરીબ રહેવામાં વધારે આસાન છે.

શ્રી.

શ્રીઓના હાથમાં ધર્મનું રક્ષણ રહેલું છે. પુરુષ બાબ અવૃત્તિમાં અતિશય રોકાવાથી ઘણી વાર ધર્મને બૂલે છે, ઠેટલીક વાર ત્યજે છે. પણ શ્રી જમ પોતાના બાળકને જીવ સમાન ગણીને સાચવે છે તેમ ધર્મને પણ જીવ સમાન ગણીને સાચવે છે. તેથી મેં તો હમેશાં માન્યું છે કે હિન્દુસ્થાનની મુક્તિ શ્રીઓની ઉન્નતિમાંજ રહેલી છે.

જ્યારે શ્રીઓના દિલમાં હિમ્મત આવે, ભક્તિ આવે, મદ્દા આવે, ઇશ્વર તેમના હૃદયનો પતિ બને, તેઓ ઇશ્વરથીજ ઉરતી થાય, મનુષ્યથી ઉરતી મટે; તોજ હિન્દુસ્તાનમાં મદદી પેદા થાય.

જ્યારે હિન્દુસ્તાનની ઝડેનો બચત થાય ત્યારે સ્વરાજને ઠાણ રોકી શકનાર છે? શ્રીઓ ધર્મની રક્ષા કરતી આવી છે. શ્રીઓએ વીર પુરુષોને પેદા કર્યા ત્યારે દેશે સ્વતંત્ર બન્યા છે. શ્રીઓએ પવિત્રતા બળથી ધર્મને અખંડિત રાખ્યો છે. શ્રીઓએ પોતાના સર્વસ્વનું બલિદાન કરી પ્રજાનું રક્ષણ કર્યું છે. એ શ્રીઓ જ્યારે પ્રજાનું દુઃખ સમજે ત્યારે તે દુઃખ ઠેટલા દહાડા નબી શકે ?

ધર્મે સાચવવો એ નથી બ્રાહ્મણોના હાથમાં કે નથી પુરુષોના હાથમાં. એ તો શ્રીઓનાજ હાથમાં છે. સમાજનો પાયો શુદ્ધ છે અને ધર્મે શુદ્ધમાં કેળવવાનો છે. શુદ્ધની સુવાસ આખા સમાજમાં જાય. કેવિં શહેરમાં જમે તેટલો ધર્મધિકાર, વેપાર ચાલતો હોય, થી આખાદી દેખાતી હોય, પણ ત્યાં એ શુદ્ધ સારા

નહિ હોય તો એ સહેર સાંઝે નથી એમ હું તરત કહું. સ્ત્રી
ચૂકની દેવતાઓ છે. એ એ ધર્મ ન પાળે તો પ્રજાનું સત્યાન
વળી જાય.

દાગીના એ સ્ત્રીધન છે. તેની ઉપર પુરુષનો કશો અધિકાર
નથી. સ્ત્રીઓ દાગીનાનો ઉપયોગ સત્કાર્યમાં કરે તેમાં પતિએ
વચમાં ન આવવું જોઈએ એવો નારો નમ્ર અભિપ્રાય છે.

આપણી સ્ત્રીઓ આપણી સહચરી, આપણી અર્ધાંગના, આપણા
સુખદુઃખની ભાગીયણ ન અને ત્યાં સુધી આપણા સર્વ પ્રયાસ
મિથ્યા જણાય.

સ્વરાજ્ય.

સ્વરાજ્ય મેળવવું હોય તો આપણે પવિત્ર બનવું જોઈશે
પવિત્ર બનવું એટલે જિતેન્દ્રિય થવું.

પ્રજાના સત્યમાં, પ્રજાની દૃઢતામાં અને પ્રજાની સહનશીલતામાં
સ્વરાજ્ય રહેલું છે. ન્યાય મેળવવાની આપણી સત્તા એ સ્વરાજ્ય
ભોગવવાની આપણી શક્તિનું માપ છે. જોણે કાયદા પાળી જાણ્યા
છે તેજ ભોગવવાની કળા જાણે છે.

સત્ય વિના નિર્ભયતા નથી. ને સ્વદેશી વિના અર્થલ
નથી. તેથી સત્ય અને સ્વદેશીના સેવનમાંજ સ્વરાજ્ય છે.

એ પ્રજા કશું બાહ્ય રાખ્યા વિના પોતાનું સર્વસ્વ
દેવા આજે તૈયાર હોય તો આજ કણે સ્વરાજ્ય હું
કાથમાં મૂકાવી દેવડાવવા તૈયાર છું.

વિદ્યાર્થીની ઉપરજ હિંદુસ્તાનની સ્વતંત્રતા નિર્ભર છે. જો સ્વતંત્રતા ખોઈ તેણે સર્વસ્વ ખોયું, ધર્મ ખોયો. આપભોજ વિના, સ્વાર્થત્યાગ વિના, તાક્ષીમ વિના સ્વરાજ્ય અસંભવિત છે. પ હું માનું છું.

‘ત્રેલોનું’ ખૂંદે જોવાના કરતાં તમે તમારું પોતામાંનું ખૂંદે, અને તેને કાઢજો; એટલે તમે સ્વતંત્ર છૂટા થશો.

જ્યારે હિંદુસ્તાનના ખેડુતો જાણશે કે સ્વરાજ્ય શું છે ત્યારે કોઈ સ્વરાજ્ય રોકી શકનાર નથી.

જમી તેટલું સુંદર સુરાજ્ય પણ સ્વરાજ્યની ગરજ સારી શકે નહીં. સ્વરાજ્યનું સૌથી પહેલું અને છેલ્લું પગથીડું પોતે સ્વચ્છ બનવું જોઈ છે.

ગુલામીમાં રહેવા કરતાં દરિયામાં પડવું બહેતર છે.

બિક્ષા માગીને શિક્ષણ લેવાની તાકાત ન આવી હોય તો હું જોવા વિદ્યાર્થીઓ મારફત દેશની સ્વતંત્રતા નથી મેળવવા માગતો.

જૂઠું, યુક્તિ, દંભ, ડોળ, ઇત્યાદિને અહીં જમાન નથી. સાચો રસ્તો લેવો ને તે રસ્તે ચાલતાં મારવું નહિ પણ મરવું. ‘મરીને જીવવાનો મંત્ર’ શીખવો છે. એ મંત્રને અનુસરીનેજ જમણું જીવે છે. બીજા મરે છે ત્યારેજ પાન્ય પાકે છે. આ મરતાં લગી કદ ભોગવે છે ત્યારેજ ખચ્ચું જીવે છે. યજ્ઞ વિના ખાવું તે ચોરીનું ધન છે. અભિદાનથીજ સ્વરાજ્ય મળે અને એ અભિદાન, એ કુરબાની પ્રવિત્ર-પાક હોય તોજ પ્રથરને આવે.

સ્વરાજ્ય તો એજ કહેવાશે કે જ્યાં એક પણ માણસ વગર વાંકે ને પરાણે બૂખ્યું કે નાચું ન રહે.

સ્વરાજ્ય એટલે ધર્મરાજ્ય. જે ચાલુ રાજનીતિ ખત્તી થી એવીજ રાજનીતિ દાખલ કરીએ તો તે સ્વરાજ્યમાં તે વહે લોકકલ્યાણ નહિ થાય. નિર્દોષતા જ્યારે હો જાય ત્યારે સ્વરાજ્યની નોખત ગળડી સમજવી. પણ આમ દોષ કરે ત્યારે જે લોકો નિર્દોષતાથી ડરવા લાગે તો ગુલામીની સાંકળને ચળકાટ વધે.

સ્વરાજ્ય એટલે મરણમયનો ત્યાગ. જે મરણ મરણના ભયથી અકળાય તેનાથી સ્વરાજ્ય ન મેળવી શકાય ન રાખી શકાય.

જેઓ શાંતિનો ભંગ કરે છે તેઓ દેશના શત્રુ છે.

અસહકાર.

જ્યાં સુધી સરકાર તમારાં માનદબજ્જત રક્ષનારી છે ત્યાં સુધી તેનો બેડેનો સહકાર એ ધર્મ છે, પણ જ્યારે એજ સરકાર તમારી ધબજતને સાચવવાને બદલે લૂંટવા લાગે ત્યારે તેવી સરકારની બેડે સહકાર નહિ પણ અસહકાર તેટલોજ જરૂરી છે.

આપણો દેખવણીને સાર, આપણા કલ્યાણ પતાવવા સાર, આપણા કાયદા સાર, આપણા પોષાક સાર, જે આપણે ઇંગ્લેન્ડ સાથું બેઠને બિત્તી રહેવું પડે તો આપણે કઈ રીતે અસહકાર કરી શકીએ ?

જિતેન્દ્રિય વશા વિના અસહકારની લડત લડવી કઠણ છે, જે માણસ જો બુદ્ધ મોહતો નથી, મંડુ ખાતો નથી, જે બુદ્ધ

પ્રત્યેક જાતની નજર સાચી છે, જે માણસને પોતાની જાતની જાતની જાતની મા ધડેન સમાન છે, જેને પોતાનું મન કાળુમા છે, તે જિતેન્દ્રિય છે.

ખીજ સામે જે સત્યાગ્રહ કરે તે પોતાને હાથે જીતી કરતો નથી.

મને અંગ્રેજો પ્રત્યે દ્વેષ નથી; પણ અસત્યની જોડે, આંખ મીંચામણાંની જોડે, અન્યાયની જોડે મારે હાડવેર છે.

અનુભવે જોડુંકું કે જે માણસ દેશકિતને કારણે સત્યાગ્રહી થવા માગે છે તેણે પ્રથમ પાળવું જોઈએ, ગરીબાઈ ધારણ કરવી જોઈએ, સત્યનું તો સેવન કરવું જ પડે, અને તેનામાં અભયતા આવવી જોઈએ.

આજે હું બ્રિટિશ પ્રબળને કહી રહ્યો છું કે હું તમને આજે હું અને તેમની સોખત ઇચ્છું છું. પણ એ સોખત ચોક્કસ કરતોએ ઇચ્છું છું. મને તો મારું સ્વમાન જાળવીને તેમના ચોક્કસ ખરોખરીયા ખનીને જ રહું પોષાય તેમ છે. જે એ ખરોખરીયાપણું આપવા બ્રિટિશ પ્રબળ તૈયાર ન હોય તો મારે એ બ્રિટિશ સંબંધ નથી.

સાચો સત્યાગ્રહી જાતે માગે તે જ હક્ક પોતાના વિરોધી-જાને પણ આપે.

આર્થિક

આપણે જ્યારે સ્પર્દાથી ધમી છોડીએ ત્યારથી આપણું અધઃપતન શરૂ થયું.

સ્વદેશી ધર્મે એ છે કે દરેક ગામડું પોતાની જરૂરીઆતની ચીજો પોતેજ પેદા કરી લે.

દેશમાં અનાજ નથી, વસ્ત્ર નથી અથવા ખન્ને બહુ મોંઘા છે. દૂધ, ઘીનો તો ઘણાને ત્યાજ કરવો પડે છે. તે અવસરે મુખ્ય ધર્મે આ એ વસ્તુ પેદા કરવામાં ને પૂરી પાડવામાં સમાઈ જાય છે. ભુખ્યાનુ પેટ ભરવું ને નાગાંને ઢાંકવા પછી જ આપણે ખાઈએ પહેરીએ. તેમાં દયાધર્મેનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

જ્યાંલગી હિન્દુસ્તાનમાં કરોડો ભૂમિ મરે ત્યાં લગી આપણને પાર્ટીઓ આપવાનો, જમણું કરવાનો, આડંબરચુકત વિવાદ કરવાનો, ઈશ્વરઆગમમાં ખર્ચ કરવાનો અધિકાર જ નથી. આપણે ઉત્તમ પઠવાનો પણ ન ખાઈ શકીએ.

કેશ જ્યાંસુધી પરતંત્ર દેશમાં છે ત્યાંસુધી ખારીક સુતરનું કાપડ આપણને હરામ થવું જાય.

ખાંડી એ માણે તો ભોગવિલાસ છે. રૈશમ મારે શરીરે અડકાઈવું એ મારા શરીર ઉપર અત્યાચાર કરવા સમાન છે.

હું પરદેશને નુકસાન ન પહોંચાડું તેમ મારા દેશને પણ નુકસાન ન થવા દઉં, જમ માન્ચેસ્ટરનો વેપાર હિન્દને નુકસાન કરતાં છે તેથી ત્યાજ્ય છે તેન જ હિન્દુસ્તાનનો ચીનની સાથેનો અફીણનો વેપાર ચીનને નુકસાનકર્તા હોઈ હું ત્યાજ્ય સમજું છું.

સત્યને સેવતાં પેસો રહે તો ઠીક છે નહિ તો હાથનો મેલ સમજાવો જોઈ કરતાં એક બળવાર પણ આંચકો ખાંડી નહિ.

જ્યાંસુધી માલિકો મજૂરોને પોતાના કુટુંબી ગણતાં નહિ , અગર તો મજૂરો પોતાના હકો અને તે મેળવવાની પદ્ધતિ જાણતા નહિ થાય ત્યાંસુધી મજૂરોની દશા સુધરવાની નથી.

હું છાતી ઢોકીને કહેવા ઇચ્છું છું કે વેપારીવર્ગે સ્વદેશીની ભાવના સમજતો થશે કે તુરંતજ સ્વરાજ્ય મળશે. સ્વરાજ્ય મેળવવાની જે અનેક ચાવીઓ છે, તેમાં સુવર્ણની ચાવી તો સ્વદેશી વતન છે.

જે દેશ પોતાનો કાચો માલ બહાર મોકલે છે ને તેની પર બહાર મરામત થઇ પાછો આવે છે તે લે છે, જે દેશ પોતે કે પેદા કરવા છતાં પોતાનાં કપડાંનાં કરોડો રૂપિયા બહાર આપે છે તે દેશની દશા કંઠાલ ન હોય તો શું હોય ? જે દેશના લોકો પોતાના વિવાહ વગેરેના ખર્ચમાં પૈસા ખર્ચે તે સ્થિતિને જોડાકે ગણવામાં આવે તે દેશની દશા લિખારી જ ગણાય. જે દેશ મરઠા વગેરેના સુધારા કરવામાં પૂરતું ખર્ચ ન કરી શકે એ દેશ લિખારીજ ગણાય.

વેપારીએ સ્વર્ણ જ સાધવો અને પૈસા જ એકઠા કરવા, એવો નિયમ નથી એવા વેપારને આપણે વેપાર નહિ કહીએ; ખલુ ચોરી કહીશું. જેમ નિષર્ણ રાજ્યને સારૂ મરે છે તેમ વેપારીએ પ્રજાના સુખને અર્થ પૈસા ગુમાવવા થટે છે.

રાજકીય

જ્યાં રાજ્ય અન્યાયી છે ત્યાં પ્રજાની સ્વતંત્રતા રાજની જોશીમાં જ હોય છે.

આપલોગ ઉપર, યશ ઉપર, કુરખાની ઉપર ખડો થયેલે
 ન્યાય જ આ સંસારમાં ઠોકરપણ મનુષ્યને માટે ખરી વસ્તુ છે
 ઉત્તમતાનું માપ તો નીતિ જ છે અને નીતિની પાછળ
 રહેલું સામ્રાજ્ય એ જ ખરું સામ્રાજ્ય છે.

સરકાર પૂરાં કામ કરે તેનું વર્ણન કરતાં મહોબત બટે,
 તો હોય સરકારનો છે, પૂરાં કામ સચ્ચાઈથી વર્ણવનારનો નથી;
 અને જો તેમ કરતાં કાયદાનો ગુન્હો ગણાય તો ગુન્હો એ પાણ્ય-
 કર્મ થવા જાય.

જીલમી રાજ્ય તળે સારા માણસને આડ જલ એ જ ઘણું
 ભાગે પવિત્ર સ્થળ છે. જલ એ આપણી રવતંત્રતાનું સ્થાન છે.
 જે પશુખળથી બીજાને વશ કરવા માગતો નથી તે પશુ-
 ખળને વશ પણ ન રહે.

લોઠોના શુદ્ધ અણુગમાની સામે ઠોકર બાદશાહી ટકી જ
 ન શકે.

ઇન્સાફ, રાજનીતિ ચોક્કમાં રાખવાં અને રખાવવાં એ
 રાજની તેમજ પ્રજાની દરજ છે.

જ્યારે અંતરના અવાજને દબાવી રાખવો એ હકારનો
 ઇન્કાર કર્યા બરાબર થઈ પડે તેમ હોય ત્યારે કાયદાનો અવિનય
 ભંગ એ માણસનો સર્વોપરી ધર્મ થઈ પડે છે.

સરકારની ખોટી લડત સામે લડતું તેમાંજ આપણી વશ-
 દારી, આપણો ખરો ધર્મ છે. એ આપણે ન કરીએ તો આપણે
 વશદાર નથી, ધર્મવાન નથી.

જે આગેવાનો જનસમાજના મોટા સમુદાયોને દોરનારા છે તેવાઓની કોઇ પણ સરકાર અવગણના કરી શકતી નથી, પછી જાણે તે નેતાઓ સરકારથી તદ્દન વિરુદ્ધ મત ધરાવતા હોય.

આજે તો ધરતીનો એક ઇંચ પણ આપણો નથી; બધું સરકારી છે. આ જમીન, આ આડ સહુ કંઈ સરકારી છે. શરીર પણ સરકારી છે અને આપણો આત્મા પણ આપણો પોતાનો છે કે નહિ તે વિષે આજે મને શંકા થઇ રહી છે.

મેં અનેકવાર કહ્યું છે તેમ તે જ રાજ્ય સર્વોત્તમ છે કે જે ઓછામાં ઓછો સત્તા વાપરે છે.

સ્વદેશાભિમાન.

દેશભાવથી પોષાતું દેશાભિમાન મારે છે, પરંતુ પ્રેમભાવથી પોષાતું દેશાભિમાન તારે છે.

દેશના ઉદ્ધારને સાફ દેશ ઉપર પ્રીતિ, દેશને અર્થે હિંમોહ એટલે ધર્મ જાગૃતિ સિવાય બીજા કશાની જરૂર નથી અને ધર્મ જાગૃતિ એટલે કર્તવ્યપરાયણતા. ફરેકે પોતાનો આજનો ધર્મ સમજી તે આચરવો, એટલે કાલનો તેની મેજે મજી આવશે. આજનો ધર્મ એ છે કે, (૧) આપણે કોઇથી બીકું નહિ; (૨) સાત્યજ આચરવું; (૩) દેશનો બુખમરો દૂર કરવા સાફ સ્વદેશી ધર્મ ગ્રહણ કરવો; (૪) તે ધર્મ સહેજે પળાય તેટલા સાફ આપણે લેર ફેટીયા દાખલ કરાવવા, ને હાથવણાટ વધારી વધારાવી તેથી પેદા થતું કાપડ પહેરવું.

જ્યાં લગી આપણે સ્વાયં છોડી પરમાર્થ ગ્રહણ નથી કર્યો, આપણોત્તર કરતાં નથી આવડવો, સાચનોજ આશય નથી લીધો.

બીક છોડી હિંમત ત્રહણ નથી કરી, દંભ નથી છોડ્યો ને અ-
જ્ઞાનનો ત્યાગ નથી કર્યો; ત્યાં લગી દેશની ખરો ઉન્નતિ થવા-
નીજ નથી.

યુરોપીયન પોશાકનું અનુકરણ કરવું એ આપણી અધોઞ-
તિની, કુત્રિતિની અને કમજોરીની નિશાની છે.

મોતનેા ડર આપણે મેલીએ તો ઘણાં સારાં કામો કરી
શકીએ.

ધાર્મિક.

જ્યારે જ્યારે જી વસ્તુ આપણને એટલે દરજ્જે નાપસંદ
હોય કે તેના સ્વીકારથી આપણો આત્મા હણાય, ત્યારે ત્યારે તે
વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનો આપણને અધિકાર છે, અને એ આપણી
પ્રજ્ઞ છે.

અપવાસ તો ખરો ત્યારે જ કહેવાય કે જ્યારે અપવાસની
સાથે શુદ્ધ વિચારોનું સેવન થાય અને અધર્મ વાસનાઓની
સામે ટક્કર ઝીલવા સંકલ્પ થાય. તેજ પ્રમાણે પ્રાર્થના પણ
ખરીજ ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે તે સમજપૂર્વક અને ચોક્કસ
રીતે થાય. મનુષ્યે તેની સાથે તન્મય થવું જોઈએ. આપણું
મન દશે દિશામાં ભટકતું હોય ત્યારે પ્રભુના નામના મણકા
ફેરવવા નકામા છે.

ધર્મસંકટો પડતાં જ માણસ વડોય છે. પડો પડીને જ
બહે છે. ‘રખેને બૂલ ઘણે તો’ એમ સમજી સાવધ રહેવું આ-
પણું કર્તવ્ય છે. એમ સમજી કંઈ ન જ કરવું એ કાયરતા છે.

એટલે બૂલ થવાની ધાસ્તી છતાં એ જ્યાં અન્યાય નાલર્મ પડે ત્યાં પ્રેમભાવે તેનો વિરોધ કરી પરિણામના અધિકારી ન બનવું એજ ગીતામાર્ગ છે.

યજ્ઞના ઘણાએ અર્થ કરી ચકાવ્ય છે, પણ સ્વધર્મને આમાન્ય એવો યજ્ઞનો એક જ અર્થ છે, અને તે એ કે ખરેખરી ઉત્તતિને સારૂ પ્રાણાર્પણ કરવા લગી તૈયાર રહેવું.

જેની આપણે પૂજા કરતા હોઈએ તેના સદ્ગુણોનું અનુકરણ એ જ પૂજા છે.

આપણે આપણી બક્ષાને ખાઈ ખેંચા છીએ. યાત્રાસ્થાન પવિત્રતાને બદલે પાખંડના ધામ બનેલાં છે એ હું નજરે જોઈ રહ્યો છું.

જે આપણો ધર્મ હિન્દુઓનો ધર્મ અને મુસલમાનોનો ધર્મ—આપણને કંઈ શીખવતો હોય તો પહેલી વસ્તુ તે એ શીખવે છે કે આપણે આપણા વિષયોને, આપણી ઇંદ્રિયોને, કાળુમાં રાખવાં. જ્યાં જ ધર્મો આપણને શીખવે છે કે જગતમાં બેટલી સીઓ છે તે બધી મોટી ઉમ્મરની તેટલી મોટા સરખી છે, સરખી વયની બહેન સમાન અને નાની હીકરી થઈ ચૂકે એવડી હોય તો તે હીકરી સમાન ગણવાની છે.

સત્યનું પાલન, પ્રજાસર્વેનું પાલન, એ સામાન્ય ધર્મો છે.

૧૧ વૃહસ્પતિને મંત્રિ પણ પ્રજાસર્વપાલન એ ધર્મ છે. પ્રજાસર્વ એટલે કાન, આંખ, નાક, છલા અને આમડી બધી ઇન્દ્રિયોના

સંયમ. આ ધર્મ કેવળ સંન્યાસીને માટે નથી, સદ્ગુહસ્થાને માટે છે. આ સાદા નિયમો ન પાળતો હોય તો તે સદ્ગુહસ્થજ નથી.

જો તમારી હિન્દુસ્તાનને સુખી કરવાની ઇચ્છા હોય તો તમારો પહેલો ધર્મ જો છે કે તમારે જુદા જુદા ધર્મોની સાથે એકદિલ થઈને રહેવું.

જીવન સૂત્રો.

સત્યમાં સર્વ ધર્મની સીમા છે. સત્ય જ પરમેશ્વર છે. સત્ય કરતાં ખરે જોવો કોઈ ધર્મ નથી.

અન્નને સાર ને વચ્ચેને સાર જ યજ્ઞ ન કરે તેને અન્ન નો કે વચ્ચેનો અધિકાર જ નથી સુલાની પ્રવૃત્તિ ન કરે તે આય નહિ, રેંટીએ ચલાવે નહિ તે પહેરે નહિ. યજ્ઞ એટલે કુરબાની, યજ્ઞ એટલે આપજોગ, યજ્ઞ એટલે શારીરિક મહેનત.

ફાટની પણ સેવા કરવી જો સર્વ ધર્મનું શિક્ષણ છે. ધર્મોની પરીક્ષા જ તેના રાગદેવાદિના રોકવામાં છે. ગુસ્સાનું કારણ મળતાં છતાં જ ગુસ્સાને રોકે છે એણે જ પ્રભુને પિછાન્યો.

જો માણસ ધર્મર ઉપર જ બધું છોડે છે તેને જનતામાં કદિ હારવાનું રહેલું જ નથી.

મેં આ જીવનના સૂત્ર તરીકે સ્વીકાર્યું છે કે જ્યાંસુધી તેને (માણસને) ધાર્મિક ટેકો નહિ હોય, ત્યાંસુધી કોઈ માણસે પછી તે જમે તેટલો એટો હોય, તો પણ તેણે કરેલું કોઈ પણ કાર્ય વાસ્તવિક રીતે ફલીયત નહિ થાય.

ધર્મરની આજ્ઞા અને માણસની આજ્ઞા વચ્ચે વિરોધ હોય ત્યાં ધર્મરની આજ્ઞાને વધારે માન આપવાનું જોઈ રહ્યું છે.

કાઈ પણ જાનના વાંધા ભરેલાં તરવોડ,
નિરાળું મુન્દર, આખાતરૂઢને ઉપયોગી
અને લાયબંદીને શોભા આપે એવું

સરળ સાહિત્ય

નવલ કથા

અદ્ભુત આગળોટ	૧-૦-૦
દરિયાની ટાકણ	૨-૦-૦
આસામપર હુલો	૧-૪-૦
મધુસૂદન	૧-૮-૦
રણજીત કુસુમ	૨-૦-૦
સોનેરી શિર	૨-૦-૦
પિશાચીની પ્રપંચલીલા	૧-૪-૦
પેશાવરના હિન્દુ લીરા	૧-૪-૦
સુવર્ણ કુમારી	૧-૮-૦
સંધારાનો સાર	૧-૮-૦
શ્વેત ભાતુ	૧-૪-૦
મમોદા	૧-૪-૦
સ્ટેકટીવનાં પરાક્રમો	૧-૦-૦

નાટકો

સેવાડ પતન	૧-૮-૦
સ્વામી વિક્રામંદ	૧-૪-૦

અંકનો વધારો.

ગાંધીજીનાં રચેલાં પુસ્તકો.

મારો જીવનો અનુભવ	કિંમત.
મંજીમનો ઉદ્ધારક	૦-૬-૦
હિન્દ સ્વરાજ	૦-૬-૦
અસહકાર	૦-૩-૦
સત્યાગ્રહ	૦-૬-૦
વિદ્યાર્થી આસમને	૦-૮-૦
પુરુષો પત્રો	૦-૪-૦
વચનામૃત	૦-૬-૦
મનોમન્દિર	૦-૨-૦
દયવાણી	૦-૧૦-૦
કાયદાની સામે યવાની ફરજ	૦-૨-૦
	૦-૧-૦

ગાંધી ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થવા માટે નિયમો
પૂછાવો.

રજે રજે દેશ સેવાની ભાવનાને પ્રેરે
તેવું સુન્દર રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય. તમારા
હૃદયને થનથન નર્યાવશે અને સ્વદેશ પ્રેમને

अथ तमारी नसेनसभां वडिपरावश.

राष्ट्रगीत	०-१०-०
हिन्दू धीर्तन (सथित्र)	०-६-०
अत्याग्रहीता स्वातन्त्र्य मन्त्रो	०-१-०
स्वदेश गीतो (सथित्र)	०-१२-०
स्वदेश गीतावलि	०-१४-०
स्वदेश गीतामृत	०-५-०
स्वराज कुसुमावलि	०-१-३
गांधीजीजी. जीवनचरित्र	१-८-०
तिलकजी. जीवनचरित्र	०-२-०
दशम. वि. हास	०-४-०
हाहाबाध चरित्र	०-६-०
दे. टिया पुराण	०-१-०
अति गिरादरनो. कुस	१-०-०
स्वराज धीर्तन	०-२-०
द्वितीय मंथन	०-८-०
गांधीजीना प्रम. गो.	०-४-०
पूर्व आने पश्चिम	०-४-०

४२२ लघोः—

गांधीव साहित्य मन्दिर-सुरत.

પાડવદુર્જનાનવાસ ૦-૧-૦-૦
રાહિનો પર્વત ૧-૮-૦

કાંઠ

શાંકરકુલ પશાળયાન ૧-૪-૦
ન્હાના ન્હાના રાસ ૦-૮-૦
ગીતાંજલિ (રવીન્દ્ર બાણી) ૦-૮-૦
ગાંધી સાગર ૦-૬-૦
કબીર કુંભાણી ગીતા (મજબાયા) ૧-૦-૦
પાંચાલી પ્રસન્નાબયાન ૦-૧૨-૦

મદીણી

સીતાવનવાસ (સ્ત્રી ઉપદેશગી) ૦-૧-૦-૦
રમંજ ભંડાર (કાસ્ય) ૦-૧૨-૦
રાજપૂત અંધાવલિ ૦-૪-૦
દુયકા સંબંધ (કાસ્ય) ૦-૪-૦
બાળ સદ્ગોષ્ઠ ૦-૩-૦
બાળકીની વાતો ૦-૩-૦
સદ્ગુણી બાળકી ૦-૪-૦
દરેકનું દપાલ અર્થ જોડું એ શિવાય :—

ગુજરાતી માધાનાં કાંડપણ પુસ્તકો માટે

લેખો:—

ગાંધીન સાહિત્ય મંદિર

સુરત.

આપણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તો બાળકના જેવું (નિર્દોષ)
જવું જોઈએ.

જે પ્રભુ-પ્રાર્થના વિના, સંસ્કારનાનાદિ વિના દહાડો બાળે
તે પ્રભુનો ચોર અને અને આત્માને ઝાળખતાં ન જ શીખે.

સેવા.

જે પડોશીની સેવા કરે છે એ આખા જગતની સેવા
કરે છે.

આત્યારે જોને સેવા કરવાનો ઉમંગ છે, જોમને સેવાની
કુંચી હાથ લાગી ગઈ છે તેમણે તો ભાવનાઓ પેદા કરવાના
કામમાં પડવાને બદલે કામ જ કરવા મંડી જવાનું છે. તેમનું
પ્રથમ કર્તવ્ય, અને છેલ્લું કર્તવ્ય કામજ હોવું જોઈએ. કામ
કયો પછી જ અને તે કરતાં જ તેઓ ચોતાનો સંદેશો બરાબર
સંભળાવી શકશે.

ખધા વાઇસરોય અથવા તો જનરલ થઈ ન શકે પણ સહુ
સેવક કે સિપાઇ થઈ શકે છે. સમાજની સેવા એ મોટો ધર્મ છે.

કુટુંબસેવા એ લોકસેવાની વિરોધી ન હોઈ શકે. પહેલાં
ચોતાની સેવા, પછી કુટુંબસેવા પછી ગ્રામસેવા અને પછી દેશ-
સેવા, એ ક્રમ હું માનું છું. પરંતુ કોઈ પણ, સેવા, જગતના
કલ્યાણની વિરૂદ્ધ ન હોવી જોઈએ.

અયાં લગી બાળકગનની હાંસડી આપણે પહેરવી સરજત
હયે. ત્યાં લગી પુરુષોએ ચોતાની ઝીઝોના શિક્ષક બનવું પડશે.

જે માણસને પ્રજાની સેવા કરવી હોય એણે તો શાપ પહે-
લેથી જ પોતાની સેવા જોઈએ.

મને ચિંતાને પરિષદોમાં બહુ શ્રદ્ધા નથી. સમાજસેવા વધારે અસરકારક રીતે તો આડંબર વિના જ કરી શકાય. ડાખા હાથે સ્ત્રી થતું કાર્ય જમણો પણ ન જાણી શકે એવી રીતની સમાજ સેવા શ્રેષ્ઠ છે.

સ્વયંસેવક એ કે જે પગાર લઇ સેવા કરનારના કરતાં વધારે વૈતરું કરે, વધારે પ્રમાણિક હોય, વધારે શક્તિ ધરાવે, વધારે નમ્ર હોય, હુકમને તાબે રહેવાની શક્તિ વધારે ધરાવે. એવા સેવકને માત્ર તેના પેટ પૂરતું જ આપેલું હોય. એ બિશ્વા ઉપર નથી નક્કી, પણ એ દેશની સાચી સેવા કરે છે. એ વધારે આપે છે અને થોડું લે છે.

પ્રજા ઉપર કામની કાયમી છાપ રહે એવું કરવું હોય તો ગોખલેજીના શબ્દોમાં 'કામ કરનાર માણસો તે કામને માટે ચોતાનું જીવન સમર્પણું બેઠાં' આવા કામ કરનારા હોવો, અને હું ખાતરી આપું છું કે દેશ જે કુ-ખોશી પીડાઈ રહ્યો છે. તેમાંથી તેઓ તેને મુક્ત કરશે.

હિન્દુસ્તાન તેના શહેરોમાં નથી. હિન્દુસ્તાન ગામડાંઓમાં વસે છે.

સામાજિક.

ન્યાયને સાર મરવું એ મનુષ્યનો કાયદો છે; મારવું એ જનાવરનો છે.

લોકોએ જાનપૂર્વક અથવા તો અજ્ઞાપૂર્વક પણ કંઈકાંઈકે અહમ્મ કરેલો દેરદાર એ જ ખરો મુદારી બન્યા.

અમે તેટલા ગુસ્સાનું કારણ મળતાં છતાં જ માણસ ગુસ્સા ને વશ ન થઈ નુકસાન નથી કરતો તે જ જીતે છે, તેણે જ કાયદો પાળ્યો ગણાય. જે પ્રજા કાયદો પાળી બચતી નથી તેને અન્યાયની સામે થવાનો હક્ક નથી.

હું તો એમ માનું છું કે આપણે ખાવાની ક્રિયાને મોટું મહત્વ આપી મંદવાડ અને બૂખમરો ઝોરી સ્ત્રીમાં છે ને સંયમને અધરો કરી મૂક્યો છે.

દરેક ક્ષેત્રમાં દંભ વધી પડ્યો છે. નણગાંધી સાથે દંભ હંમેશાં રહેલો જ છે. વળી જ્યાં લોકો નીતિવાન થવા ઇચ્છતા હોય છતાં ન થઈ શકે ત્યાં દંભ વધે જ, કેમકે નીતિવાન ન હોય એ તો દેખાવાની ક્ષણે તણાઈ એક અનીતિમાં બીજનો ઉમેરો કરીએ છીએ. આપણા ધર્મમાં પણ દંભે સંપૂર્ણતાએ પ્રવેશ કર્યો છે; તે એટલે સગી કે આપણાં રીલાં, માળા ધન આપણાં પવિત્રતાની નિશાની હોવાને બદલે અપવિત્રતાની સંજ્ઞા થઈ પડ્યાં છે.

બહેર સેવા કરનારનો ધર્મ પ્રજાના પ્રવાહની ગતિ હોય તેમાં તણાવાનો નથી પણ જો તે ગતિ અવળી હોય તો તેને સવળી કરવાનો છે.

જો પરને પીડા કરે છે, પારકાનો દ્વેષ કરે છે, તેને નુકસાન કરે છે, જો માણસ જન્મતમાં રહેવાને ક્ષણક નથી. કેમકે જન્મ તેનું વેર કરે છે તેથી તેને હંમેશાં જન્મતથી ડરીને રહેવું પડે છે ને જન્મ તેનાથી ડરે છે. બળ પૃથ્વી પ્રેમથી બંધાયેલી છે."

બળ.

ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખી આપણે ઇશ્વરન સરીરબળથી ન જ ઉરવું. સરીરબળથી વધારેમાં વધારે આરાધના સરીરનો નાશ કરવાની સત્તા ધરાવે છે તે સરીર વિશે આપણે નિહર બનીએ ત્યારે આપણે સિંહ છીએ. એટલે બળ, ગુણ (૧) સરીર મેળવવામાં નથી પણ મનની મજબુતીમાં, આત્માનાં આજબાજુમાં, મોતની નિહરતામાં રહેલું છે.

માણસ ખરોખરીયો પોતાના નીચિમબળની કે સરીરબળથી બની શકે છે. સરીરબળથી એકસરખા પુરુષ મેળવવું એ હિતરતી થઈકિતનું સરખામણું છે. એ પશુનીતિ છે.

નામદોષ કરતાં તો પશુબળ વાપરવું વધારે સારું છે.

ક્રમા એ વીરતાનો ગુણ છે. જેનામાં યેર વાળવાની શક્તિ છે, તે પ્રેમ કરી બાણે; જેનામાં વિષયો બોલવવાની શક્તિ છે તે વિષયોને રોકી બલચારી ગણાય. હિન્દુ ધર્મમાં ક્રમા આપી જ ન શકે. હિન્દુસ્તાનમાં લડવાની તાકાત હોય છતાં ન લડે એ જ આત્મબળની નિશાની ગણાય.

જે વ્યક્તિ અથવા પ્રજા પોતાના કોપો બેલા નથી ધરતી અથવા કપૂલ કરતાં ઉડે છે તે આજળ વની જ ન શકે.

ખરો લડવૈયો એ છે કે જે મારીને મરતો નથી પણ મરીને જીવવાનો મંત્ર સાધી લે છે.

વગર કશિયારે દુરમનની સામે હિંમતી ક્રાંતીએ મરવાની જે હિંમત કરી શકે તે સુરવીરમાં સુરવીર સિપાઈ છે.

હું માનું છું કે ચતુરે મારવો એ મનુષ્ય સ્વભાવનું પતન છે, એમાં હિલુપત છે. અને ઠોઠ પણ પ્રસંગે ભેદ રમવાથી ખરો લાભ થતો નથી. ભેદ રમનારનો આત્મા હણાય છે.

દાખી રાખેલી કબૂતામાંથી જેમ શક્તિ પેદા થાય છે તેમ સંયમમાં રાખેલ કોપમાંથી પણ એવું બળ પેદા કરી શકાય છે જે સારા જગતને હનિમુખાવી નાખે.

હરકોઈ સંજોગ વિરોધમાંથી ઉદ્ભવે પોષણ મેળવે છે અને વૃદ્ધિ પામે છે.

મનુષ્યને મનમાં એકવાર એવો પ્રસંગ આવે છે કે જ્યારે ખુદ કે કશતાન એ એ માંથી એકનો પંથ તેણે ગ્રહણ કરી લેવા ભેગાયે.

ખરી સીપાઈમાં મરવામાં છે મારવામાં નથી; ઠોઠની આખર સાયવવામાં છે, લૂટવામાં નથી.

પરિણામની ખીટ રાખ્યા વિના વિશ્વાસ રાખી અંપલાવવું એ વીરતા છે.

આપણું પોતાનું જ્ઞાન જળવડવું એ આપણો ધર્મ છે.

લૂંટીને છવવા કરતાં તો આપણાત કરવો સારો; ખીબને લૂંટીને ખાવા કરતાં ખૂબી મરવું તે સારું. ખીબને લૂંટીને કપડાં પહેરવાં તે કરતાં નગ્નદશામાં ફરવું વધારે સારું છે.

અતિશ્યા લઇને જે તોડે છે તે હેવાન બની જાય છે, નાશદ બની જાય છે. અતિશ્યા લેા જ નહિ એ બાહેતર છે; અતિશ્યા લઇને તોડવી એ ભારે મુન્હો ક્યાં મરણપર છે.

સત્યની ખનિજા લીધી હોય તો પ્રાણ અચાવવાની ખાતર કે કોઈ મનુષ્ય અચાવવાની ખાતર પણ તમે અસત્ય નથી બોલી શકતા.

ક્ષત્રિનો ધર્મ કોઈ બાળો દે—લાકડી મારે—ધારીયું મારે તો સામું મારવામાં નહિ પણ સહન કરવામાં છે. ક્ષત્રીનો ધર્મ ન ભાગવાનો છે. જ્યાં સૌથી વધારે મરવાનો સંભવ ત્યાં જઈને હોમ રહે તે જ ખંડાદુર; જે મારી શકે તેને કોઈ ખંડાદુર નથી. કહેલું. એક કુંભાર ગંધડીને માર્યા કરે છે તેને આપણે ક્ષત્રી નથી કહેતા.

આપણું નિર્જાળતા છુપાવવામાં બેખમ છે પણ એથીયે વિશેષ બેખમ હિંમતનો ખેડો ડોળ કરવામાં રહેલું છે.

આપણો અવિશ્વાસ ન મોટામાં મોટું વિદ્ય આપણું રસ્તામાં છે.

પાપ છેતરનારને હોય, છેતરનારને ન હોય.

આપના જીવતાં જે પુત્ર આપના સદ્ગુણોની નકલ બોલી કરને હોય તોપણ પાપ મર્યે મંપૂર્ણતાયે તેમ કરે તે સપૂત છે; નહિ કે જે ખૂબ રોકકળ કરી મૂકે અથવા ખૂબ ન્યાતવરા કરવામાં મચી જાય.

આપત્તિ હોય, બેખમી હોય, તે ખેડવાં ન પોતાનું કામ કરવું એ વીરતાની નીચાની છે.

પાપ કરવાની છૂટ હોવા છતાં જે પાપ નથી કરતો તેજ પુણ્યવાન કહેવાય ને તેવાઓની આપણને પ્રાયદો આપ.

જે પ્રજા પોતાના બાળકોને, પોતાની સ્ત્રીઓને, તે પોતાના નોકરોને માન નથી આપતી તે પ્રજાની સહાયતા નાશ પામે છે.

જે મોતની અણીએ ઉભા પણ ઇશ્વરને ન બૂલે તેનોજ મોક્ષ સંભવે, મરતાં સુધી જે બલાઈ ન છોડે તેજ બલો કહેવાય.

ચોરથી બચવું એ જીટલું જરૂરનું છે તેના કરતાં ચોરને તેના ધધામાંથી બચાવી લેવો એ વધારે જરૂરનું છે.

જે શાન્તિ ખીકને માર્યું કે નખખાઈને લીધે જળવાય છે તે શાન્તિજ નથી. ખરી શાન્તિ એજ હોઈ શકે કે જ્યાં બળ ને તેજ રહ્યા છે. શાન્તિ એ પણ એક સૂક્ષ્મ વીર્ય છે તેનો સચય કરનારા પણ પ્રાદ બલચારી બને છે ને તેથી તેજસ્વી બને છે.

અહિસાધર્મ

જે અહિસા ધર્મેનું પુરેપૂરું પાલન કરે છે, એના ચરણોમાં આખો સતાર આસીને પડે છે, આસપાસના જીવો પર પણ એનો પ્રભાવ પડે છે કે સાપ અથવા બીજા ઝેરી જાનવર પણ તેને કાંઈ હાનિ કરતાં નથી.

અહિંસાનો વાસ્તવિક અર્થ એ કે તમે કોઈ મનુષ્ય (પ્રાણી) નું ચિત્ત ન ફાપાવો, અને તમે જેને પોતાના શત્રુ સમજતા હો તેના સંર્પિતમાં પણ હૃદયમાં કાંઈ ખરાબ ભાવ ન રાખો. જે મનુષ્ય અહિંસાના સિદ્ધાંત પર ચાલે છે, તેનો કોઈ શત્રુ રહેતો નથી.

સત્ય અને અહિંસાજ માટે ધ્યેય છે. અહિંસાપરમોક્ષમે: થી મહાન શોધ દુનિયામાં ખીલ નથી. જે ધર્મમાં જટલી પણ થોડી હિંસા છે, તે ધર્મમાં તેટલું સત્ય પણ વધારે છે એમ સમજવું જોઈએ. આપણે જે ભારતનો ઉદ્ધાર કરી શકીએ તો કેવળ તે સત્ય અહિંસાથીજ કરી શકીએ.

જીવનનો મેં એક સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો છે. તે સિદ્ધાંત એ છે કે કોઈ માણસનું-જાતેને ગમે તેટલો મહાન કેમ નથી-કોઈ પણ કામ ત્યાં સુધી કદી સફળ કે લાભદાયક નહિ થાય કે જ્યાં સુધી તેને કોઈ પણ પ્રકારનો ધાર્મિક આશ્રય ન હોય. અહિં 'ધર્મ' શબ્દના પ્રયોગનું તાત્પર્ય એ નથી કે તમે સંસારના સર્વ ધર્મગ્રન્થો વાંચીને શીખશો. જે ધર્મમાં ખરું તાત્પર્ય છે. તે વાસ્તવિક રીતે મગજ દ્વારા ગ્રહણ કરી શકાતો નથી. પરંતુ તેનો સંબંધ હૃદયની સાથે છે. તે એક એવી વસ્તુ છે જે આપણને પ્રત્યક્ષ તો નથી થાતી પરંતુ આપણામાં તેનું પ્રક્ટીકરણ થાય છે. એ ધર્મ આપણા લોહોના હૃદયમાં અવશ્ય રહે છે. અને કોઈ લોહોને તો એ હૃદયમાં રહ્યાનું જ્ઞાન થાય છે. અને કોઈને તો તેનું સ્કેન્ડ જ્ઞાન થતું નથી. પરંતુ તે હૃદયમાં રહે તો અવશ્ય છેજ. આ ધર્મભાવને જોઈએ તો આપણે કોઈ બહારની સહાયતાથી અગ્રત કરીએ અથવા જોઈએ તો આત્મિક ઉન્નતિ દ્વારા અગ્રત કરીએ પરંતુ જો કોઈ કાર્યને આપણે ઉચિત રીતે કરવા અથવા કોઈ એવું કાર્ય કરવાને ઇચ્છીએ કે જેના કરવાથી આપણો વિવેક આપણને વિવશ કરતો હોય; તો એ સ્થિતિમાં એ ધર્મભાવને અગ્રત કરવોજ પડશે. આપણા ધર્મશાસ્ત્રોમાં એવા નિયમો ખતા-

વવામાં આવ્યા છે કે જે જીવનના સત્યસિદ્ધાંત છે અને જેને આપણે માનવાનું પડે છે.

જ્યાં ધર્મ નથી ત્યાં નથી વિદ્યા, નથી સદ્ગુણ, કે નથી આરોગ્ય. ધર્મરહિત સ્થિતિમાં પૂરી શુદ્ધતા છે, સદા સર્વદા સર્વ રીતે શૂન્યતાજ છે. આ ધર્મશિક્ષણને આપણે ખોઈ ખેંચી છીએ. આપણી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં તેનું સ્થાનજ નથી. 'આ વાત એવી છે કે 'વર વિનાની જન.' ધર્મને જાણ્યા શિવાય વિદ્યાર્થી કદાચ રીતે નિર્દોષ આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે? આ આનંદ મેળવવા માટે શાસ્ત્રનું અધ્યયન, તેનું મનન અથવા વિચાર અને એ વિચાર અનુસાર અસ્પષ્ટિત આચરણ આવશ્યક છે.

સત્યાગ્રહ.

સત્યાગ્રહ વિશુદ્ધ આત્મશક્તિ છે; આત્મા એ સત્યનું સ્વરૂપ છે. તેને ક્ષીધિજ એ શક્તિને સત્યાગ્રહ કહે છે. આત્મા જ્ઞાનમય છે. તેમાં પ્રેમભાવ પ્રજ્વલિત થાય છે. અજ્ઞાનથી કદાચ આપણા કોઈ કદ દેશે તો આપણે તેને પ્રેમભાવથી જીતી લઈશું. પ્રેમનેજ વશ થઈને સંસાર ચાલે છે.

સત્યાગ્રહી પોતાના શરીરની પરવા નથી રાખતો. તે જે વાતને સત્ય સમજે છે તેને છોડતો નથી. પરંતુ એવો શબ્દ તેના શબ્દકોષમાં છેજ નહિ. તે સત્યનો નાશ નથી ઇચ્છતો, સત્યપર એવ નથી કરી શકતો પરંતુ તેની ઉપર દયાભાવ રાખે છે.

જેણે સત્યાગ્રહ માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કર્યો તેણે સર્વ કંઈ પ્રાપ્ત કીધું. કારણ કે તેની પાસે સંતોષ એજ સુખ છે. બાકી તે

શિવાય સુખ કોણે મેળવ્યું છે ? અન્ય સુખ મૃગજલ સમાન છે. જેમ જેમ તેની નજીક જવાનો યત્ન કરીએ તેમ તેમ તે દૂર જતું જાય છે.

દયાબલ્લભ આત્મબલ્લ અથવા સત્યાગ્રહ છે. અને એ બલ્લની સિદ્ધિનાં પ્રમાણો ડબલે ને પગલે મળે છે. જો એ બલ્લ નહોતો તો પૃથ્વી ક્યારની એ રસાતલ પહોંચી ગઇ હોત.

તલ્લવાર ચલાવવામાં જરા પણ ખડાદુરી નથી. મારવાવાળાની કદાચિત બૂલ હશે તો તે બૂલ હંમેશ તેને ખટક્યાજ કરશે, કે મેં હત્યાનું પાપ કયું છે. પણ મરવાવાળાએ બલ્લને બૂલથી મૃત્યુ અંગીકાર કયું હોય તો પણ તેનો વિજયજ છે. સત્યાગ્રહ અહિંસા ધર્મ છે. અને તેને માટેજ તે સદા સવદા સર્વત્ર ધન્ય છે, ઈષ્ટ છે. શસ્ત્રબળ હિંસાત્મક છે. તેને લીધે તે બધા ધર્મોમાં નિંષ ગણવામાં આવ્યું છે. શસ્ત્રબળ ધારણ કરનાર પણ પોતાના પ્રયોગની બહુજ મોટી સીમા આંકે છે; પરંતુ સત્યાગ્રહને માટે કોઇ સીમા કે મર્યાદા છેજ નહિ. અને જો તેની મર્યાદા છે તો તે કેવળ સત્યાગ્રહીની તપશ્ચર્યા એટલે દુઃખ સહન કરવાની શક્તિની સીમા છે.

સત્યાગ્રહ એક એવી તલ્લવાર છે કે જેની સર્વ બાજુએ ધાર છે. એનો ઉપયોગ દરેક રીતે થઈ શકે છે. તે એક ટીપું પણ લોહીનું રેડયા શિવાય ચલાવનારનું કદ્યાણુ કરે છે. તેનું પરિણામ બહુજ દૃઢ અને ગહન આવે છે. તેમાં નથી મોર મંડાતો કે નથી તેને કોઇ ચોરી શકવું. સત્યાગ્રહી તલ્લવ માટે નથી કોઇ મ્યાનની જરૂર કે નથી કોઇ તેને જખરજ ખડાવી શકવું.

કેળવણી.

મારા વિચાર પ્રમાણે તો આપણી કેળવણીની પદ્ધતિ એવી ખરાબ અને સડેલી છે કે તેને પરિણામે આપણા લેખન ખવાઈ ગયાં છે અને આપણે પશ્ચિમના અધઃચર જ્ઞાનથી ડેટલીક વેળા આડે રસ્તે દોરવાઈ ગઈએ છીએ.

અક્ષરજ્ઞાન એટલે જ દરજ્જે જરૂરનું છે કે જેટલે દરજ્જે તે આપણી વિચારશક્તિને ખીલવે અને આપણને સારાસારને નિર્ણય કરતાં આવડે.

આપણે મનુષ્ય બનવું એ પ્રથમ લક્ષ્યતર છે. મનુષ્ય જ અક્ષરજ્ઞાનને લાયક છે. જે મનુષ્યત્વ ગુમાવી બેઠા છે તેને શીખવીને શું કરવું? અક્ષરજ્ઞાનથી મનુષ્યત્વ નથી આવતું.

શિક્ષકો જે હિંમત ધરીને ઠહેરે કે અમે બીજા માગીનેયે સાચું રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ જ આપીશું તો આકાશમાં દેવતાઓ પણ જોવા આવશે અને તેઓ જેસાના વરસાદ વરસાવશે.

મનુષ્ય થવું એને હું પહેલી કેળવણી માનું છું.

પચીસ કે ત્રીસ વરસ સુધી ન પરણવાનાં જીવન પુરુષોએ જત લેવાં થટે છે.

શિક્ષણપદ્ધતિના ખાસ દોષો—એક તો એ જ છે કે નિશા-
માં ઠરું ખરું નૈતિક કે ધાર્મિક શિક્ષણ તો અપાતું જ નથી.
બીજો દોષ એ કે શિક્ષણ અંગ્રેજી ભાષા મારપ્રત અપાતું હોવાથી
હાકરાઓના મગજ ઉપર બેહદ તાણ પડે છે અને પરિણામે

નિશાળોમાં અપાતા હયામાં હયા વિચારોને છોડરાંએ. હજી
કરી શકતા નથી. ખડુ ખડુ તો પોપટની પેરે ઠેટલીક ગાંધેલી
વાતો પડી બહુ છે. આ બે દોષો તો નીકળી જવા જ બેઘએ.
એ હપરાંત આધુનિક શિક્ષણપદ્ધતિમાં અંગત તત્વ નથી શિ-
ક્ષકોએ વિદ્યાર્થીઓ બેઠે અંગત સંબંધ કેળવવો બેઘએ. હાલના
કરતાં વધુ સારા અને વધુ સંસ્કારી શિક્ષકોનો વર્ગ બેઘએ.
(આ ત્રણ દોષો નીકળી જાય તો શિક્ષણપદ્ધતિ આજ સુધરે)

જેનામાં વખત આવ્યે કુરખાની કરવાની શક્તિ હોય,
પ્રાંસી પર ચઢવાની તાકાત હોય, ભેખ લેવાની તાકાત હોય,
તે જ વિદ્યાર્થી મને બેઘએ છે.

મડીણું

જન્મથી રાજી થવું ને મરણથી ડરવું એમાં ભારે મૂર્ખતા છે.
આપણા હૃદયની સાથે આપણા હસ્તાનો સુંદર સહકાર જામે
નહિ, ત્યાં સુધી આપણું જીવન ખરું જીવન નહિ બને.

પ્રતિજ્ઞા તોડીને મને આઘાત કરે તેના કરતાં રાત્રે આવી
મારી ગરદન કાપે એ ઠીક. મારી ગરદન કાપનારને માફ કરવા
હું ઇશ્વરને કહું; પરંતુ પ્રતિજ્ઞા તોડી આઘાત કરનાર માટે હું
માફી માગી શકું નહિ.

જોને બૂલ કરવાનો હક નથી તે કદિ સુધારો કરી શકવાના
નથી.

અત્યારે આપણને ચારિત્ર બેઘએ છીએ, પૂછડાં બે
નથી. પોતાનો સ્વાર્થ તણને ઝમ કરનારા માણસોની જરૂર
નહિ કે ખડેખાઓની.

આમાં આજ સુધા.

ખપા કોશિશો અને જાહેન

ત્રી અસાધારણ કોશીશ કર્યા વિના.

તે છેલ્લી કસોટી આકરામાં આકરી હોય

લામાં છેલ્લી લાલચ સૌથી વધુ લોભાવનારી હોય છે

વતંતના આપણને પ્યારી હોય તો એ હજારો કસોટીમાંથી
આપણે અભિયુક્ત પાર ઉતરવું જોઈએ; એતાનની એ છેલ્લી
લાલચમાંથી હરભોગે ઉગરવું જોઈએ.

તમે અજ્ઞાનપણે બાળવિવાહનું પાપ કર્યું છે. ન્યાં
મધી કન્યાની પાકી ઉમ્મર નથી થયેલી, તે કેળવણી નથી
પેલી, ત્યાં સુધી તમે શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળી, તેને તમે
અથવા બીજાના મારફતે શિક્ષણ આપી પ્રજા ઉત્પન્ન
જને પાળવાને સારૂ લાયક ન બનાવો ત્યાં સુધી તમે
પ્રકારે આ પાપમાંથી મુક્તિ મેળવવાના નથી.

તેજ માણસ નિરોગી કહેવાય કે જેના શુદ્ધ શરીરમાં શુદ્ધ
મન નિવાસ કરે છે.

નાના ઉપર પ્રહાર કરે છે
 નાનો ગુન્હેગાર થાય છે. ક્રોધથી
 સહન કરે છે ત્યારે પોતે પવિત્ર બને છે
 નાના ઉપર પવિત્ર અસર ઉપજાવે છે.

સમાપ્ત.

જરૂર વાંચો !

જરૂર વાંચો !

રાષ્ટ્રીય ગરબાવળી.

દેશભક્તિથી ભરપૂર ગરબાઓનો અપૂર્વ સંગ્રહ

કીંમત રૂ. ૦.૫૦ આનો.

ગાંડીવ સાહિત્ય મન્દિર, સુરત.

